

UDK: 711.4: 616-036.21
doi:10.5379/urbani-izziv-2024-35-02-01

Prejeto: 16. 4. 2024
Sprejeto: 13. 8. 2024

Maciej J. NOWAK
Paulina LEGUTKO-KOBUS
Ayyoob SHARIFI
Amir Reza KHAVARIAN-GARMSIR
Artur HOŁUJ

Urbanistična politika po pandemiji COVID-19: izbrani vidiki

V literaturi s področja urbanizma in prostorskega načrtovanja je čedalje več poudarka na potrebi po podrobnejši analizi posledic pandemije COVID-19 na oblikovanje urbanistične politike. Avtorji so v članku obravnavali ključne predloge sprememb urbanističnih politik, ki so se pojavili po pandemiji, in jih povezali z izsledki v literaturi s področja prostorskega načrtovanja. Osredotočili so se na dve vprašanji, ki sta neposredno povezani z obravnavano temo: urbanistično načrtovanje in varstvo okolja. Izbrana dela so proučili na podlagi pregleda literature in uporabe analitično-primerjalne metode. Zastavili so si naslednji raziskovalni vprašanji: 1. Katere ključne teme s področja prostorskega načrtovanja so bile obravnavane

v razpravah v zvezi s pandemijo? 2. Ali so dela, ki so pandemijo obravnavala skupaj z urbanističnimi temami, pomembno prispevala k širši razpravi o institucionalnih vidikih urbanističnega načrtovanja? Pomembna ugotovitev je, da je pandemija COVID-19 razkrila posledice neupoštevanja izsledkov teoretičnega proučevanja pri oblikovanju javnih politik, kar lahko povzroči družbene in okoljske neenakosti na svetovni ravni, in razlike med političnimi in družbenimi sistemi v sprejetih ukrepih za omejitev širjenja epidemije.

Ključne besede: prostorska politika, urbanizem, pandemija COVID-19, prilagajanje spremembam

1 Uvod

Zaradi pandemije COVID-19 se je pozornost znanstvenih razprav na številnih področjih, tudi na področju prostorske politike, preusmerila v druge smeri. Šok zaradi pandemije in potreba po prilagajanju mest omejevanju javnega življenja sta prispevala k raznim znanstvenim razmišljanjem, tudi o kratkoročnih odzivih na nove dogodke (Amdaoud idr., 2020; OECD, 2020). Na podlagi obravnavanja družbenih, okoljskih, prostorskih, pravnih ali prometnih težav, povezanih s pandemijo, so nekateri avtorji razvili širše koncepte, s katerimi so opisali nastale spremembe (Batty idr., 2022; Florida in Pedigo, 2023). Podobno so razmišljale tudi mestne uprave, ki so se odločile, da bodo uvedle razne spremembe.

Avtorji so članek namenoma napisali s časovnim zamikom (tj. po umiritvi začetnih valov pandemije), saj so lahko tako celoviteje analizirali, kaj se je dogajalo v znanstvenih razpravah. Razprave o pravnih in institucionalnih pogojih urejanja prostora so potekale tudi že pred pandemijo. Ključna vprašanja so vključevala 1. določanje najboljših metode za primerjavo prostorskih načrtovalskih sistemov držav, 2. vključevanje podnebnih izzivov v prostorsko načrtovanje, 3. širjenje modela strateškega prostorskega načrtovanja in 4. vključevanje pravice do mesta ter družbene in prostorske pravičnosti v prostorsko načrtovanje.

Smernice, ki se nanašajo na teoretične koncepte in so vključene v zadevno zakonodajo, bi bilo treba prenesti v prostorsko politiko. Kmalu po izbruhu pandemije COVID-19 so se pojavila mnenja, da bi bilo treba urbanistične politike na novo opredeliti. V prvi fazi pandemije so bila ta bolj pripravljalne narave in pogosto pomešana z opredelitvijo ukrepov v kriznih razmerah (Florida in Pedigo, 2020). Ko se je pandemija nadaljevala, so ad hoc ukrepe zamenjale analize, ki so temeljile na raziskavah.

Dela, ki so opisovala vpliv pandemije COVID-19 na mesta v omenjeni prvi fazi, so obravnavala naslednje štiri glavne teme: okoljsko kakovost, družbenogospodarske posledice, upravljanje ter promet in urbanistično načrtovanje (Sharifi in Khavarian-Garmsir, 2020). V tej fazi ni bilo dvoma, da je pandemija za načrtovalce in oblikovalce politik izziv in priložnost za preobrazbene ukrepe, s katerimi bi se ustvarila pravičnejša, odpornejša in bolj trajnostna mesta (Grum in Kobal Grum, 2023). Odzivi na pandemijo so vključevali prizadevanja za zaščito pred prihodnjimi pandemijami ter predloge in zahteve, ki so izkoristili dane razmere in so bili namenjeni doseganju drugih ciljev, kot sta podnebna odpornost in socialna vzdržnost (Champlin idr., 2023). Z odzivi na pandemijo so bili tako povezani raznovrstni pristopi in koncepti, npr. okoljska pravičnost (Cole idr., 2021), razvoj pametnih mest (Kunzmann,

2020) in 15-minutno mesto (Noworól idr., 2022). Sčasoma so bile navedene teme v nadaljnjih objavah precej razširjene. Ločeno so bile obravnavane na primer teme, kot so zdravstvena politika v mestih (Śleszyński idr., 2022), promet in urbanistično načrtovanje. Kljub vsemu je mogoče domnevati, da bo nova opredelitev urbanističnih politik, čeprav se bo nanašala na raznovrstna tematska področja, najbolj povezana s prostorskim načrtovanjem. To potrjujejo tudi rezultati predhodne analize, predstavljene v poglavju Metode.

Pogoji za oblikovanje prostorske politike so v vsaki državi drugačni. Razlike se nanašajo zlasti na pravne rešitve, načrtovalsko kulturo in socialne razmere (OECD, 2017; Nowak in Śleszyński, 2023). Prostorski načrtovalci v večini mest po svetu se vendarle spopadajo z nekaterimi skupnimi izzivi, kot so blaženje podnebnih sprememb in prilagajanje nanje (Norman, 2022; Stoeglehner in Abart-Herisz, 2022), usklajevanje prostorskega načrtovanja z drugimi področji urbanistične politike (Hołuj in Zawilińska, 2013; Rozas-Vásquez idr., 2018) in prilagajanje prostorske zakonodaje novim izzivom (Moroni idr., 2020; Ondrejčka idr., 2020; Nowak idr., 2022).

Z vidika raziskave, predstavljene v tem članku, je bilo zlasti pomembno ugotavljanje, kako lahko prostorsko načrtovanje prispeva k večji odpornosti mest (Banai, 2020). S tem vprašanjem je nekoliko povezano tudi proučevanje najboljšega pristopa k varstvu mestnega okolja (Legutko-Kobus idr., 2023). To varstvo bi morali čim bolje zagotavljati tudi instrumenti prostorskega razvoja (kar je povezano z odzivi na podnebne spremembe, vključevanjem razvojnih politik in ponovno opredelitvijo vloge instrumentov prostorskega razvoja).

Učinkovita prostorska in okoljska politika temeljita na zakonodaji in upravnih ukrepih, ki se med proučevanimi državami precej razlikujejo. Osnovni pravni in upravni postopki po navadi v različnih državah vključujejo različne ukrepe, kot so uredbe, omejitve in navodila. Med drugim se ti ureditveni instrumenti uporabljajo za vzpostavitev pravnega in organizacijskega okvira, ki vpliva na lokalno gospodarstvo, zlasti na raznovrstne procese, ki so povezani s človekovimi dejavnostmi in so močno uveljavljeni v lokalni družbenogospodarski strukturi, in na različno dojemanje prostorskih vrednot (Nowak idr., 2023).

Kot že omenjeno, veliko proučenih objav obravnava vpliv pandemije na mesta, tudi razne vidike urbanistične politike, le malo pa se jih posveča institucionalnim vidikom instrumentov prostorskega razvoja (npr. urbanističnim načrtom). Vredno bi bilo razmisliti o tem, kako se lahko novi koncepti, razviti med pandemijo, pretvorijo v možnosti in funkcije instrumentov prostorske politike. Ta tema je obravnavana predvsem s študijami primera v posameznih državah, manjkajo pa poskusi oblikovanja splošnih priporočil, ki se lahko upoštevajo v raznih

prostorsko načrtovalskih sistemih. Dobro podlago za to dajejo razprave o vplivu pandemije na mesta.

Avtorji so v članku opredelili ključne institucionalne koncepte in predloge sprememb v zvezi z urbanističnimi politikami, ki so se pojavili po pandemiji, ter jih povezali z literaturo s področja prostorskega načrtovanja (upoštevali so triletno obdobje med marcem 2020 in marcem 2023, torej od izbruha pandemije COVID-19 v Evropi do takrat, ko so glavne razprave o posledicah pandemije že zamrle). Osredotočili so se na dve glavni temi: prostorsko načrtovanje mest in varstvo okolja. Po analizi izbranih člankov so opredelili naslednje ključne smerice za urbanistično načrtovanje: zagotavljanje večje dostopnosti javnih prostorov, varovanje naravnih vrednot v javnih prostorih, zagotavljanje varnosti javnih prostorov, oblikovanje tehnične infrastrukture javnih prostorov, varstvo vseh naravnih vrednot mest, urejanje zelenih površin v mestih, uporaba zelenih tehnologij pri gradnji objektov ter upoštevanje koncepta 15-minutnega mesta kot osnove za uvedbo omejitev pri zazi-davi posameznih območij in povečanje prožnosti prostorskega načrtovanja.

Avtorji so oblikovali naslednji raziskovalni vprašanja: 1. Katere ključne teme s področja prostorskega načrtovanja so bile obravnavane v literaturi o pandemiji? 2. Ali so dela, ki so pandemijo obravnavala skupaj z urbanističnimi temami, pomembno prispevala k širši razpravi o institucionalnih vidikih urbanističnega načrtovanja?

Po pojasnitvi namena članka in razlogov za izbor proučevane teme je v poglavju Metode podrobno opisano, kako so bila dela analizirana. V poglavju Rezultati so predstavljeni tri glavni tematski sklopi, v katere so bile uvrščene glavne teze analiziranih del. Sledi opis njihovih glavnih prispevkov k razpravi o institucionalnih vidikih urbanističnega načrtovanja, pri čemer avtorji navedejo, kako je mogoče te teoretične prispevke nadalje razviti. Članek sklenejo z ugotovitvijo, da bi bilo treba razpravo o prostorskem načrtovanju med pandemijo uporabiti kot podlago za razpravljanje o prostorskih konfliktih, vlogi prava pri načrtovanju ter povezavi med podnebnimi izzivi in prostorskim načrtovanjem.

2 Metode

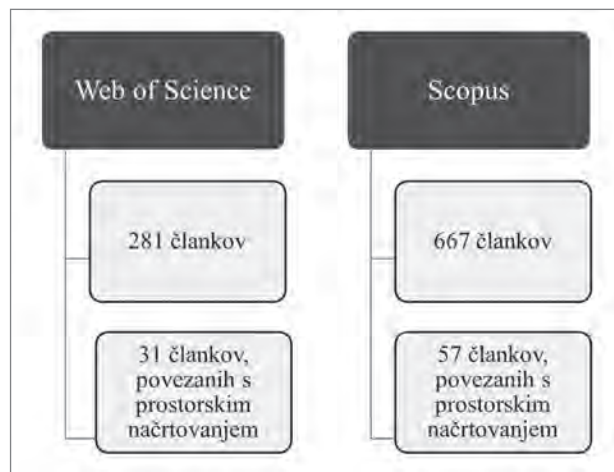
Recenzirani znanstveni članki (objavljeni med začetkom marca 2020 in koncem marca 2023) so bili pridobljeni iz podatkovnih zbirk Web of Science in Scopus. Iskanje je potekalo aprila 2023. Druge objave (npr. knjige, poglavja v knjigah, zborniki konferenc itd.) v analizo niso bile vključene. V obeh podatkovnih zbirkah so avtorji ustrezne članke iskali na podlagi kombinacije angleških ključnih besed iz treh tematskih

sklopov. Prvi sklop je vključeval besede, ki so se nanašale na spremembe in preobrazbo (*revolution, revisit, rethink, reconfiguration, shift, redefine, rethink, reinvent, change, transition, transformation*), drugi besede, povezane s pandemijo (*COVID, corona, pandemic*), tretji pa besede, ki so se nanašale na mesta (*urban, city, neighbourhood, town, planning*).

Navedena metoda temelji na metodah, uporabljenih v prejšnjih preglednih člankih o vplivih pandemije na urbanistično politiko. Ti so se osredotočali na druge faze pandemije COVID-19 in širše opredeljene teme (Śleszyński idr., 2022, 2023), v tem primeru pa je bil poudarek analize na iskanju člankov na podlagi ključnih besed. Uporabljena metoda omogoča podrobno analizo razpoložljivih objav in preprečuje, da bi se prezrle nekatere raziskave (Obeng-Odoom, 2019).

Iskanje je potekalo v vrstnem redu, opisanem v nadaljevanju. Vsakemu izrazu iz prvega tematskega sklopa je bil dodan izraz iz drugega sklopa, tema dvema pa so bile nato dodane vse besede iz tretjega sklopa. Npr. najprej so avtorji povezali besedi *revolution* (revolucija; iz prvega tematskega sklopa) in *COVID* (iz drugega sklopa), nato pa so z njima povezali še vsako besedo iz tretjega sklopa. Nato so povezali besedi *revolution* in *corona* (druga beseda iz drugega tematskega sklopa), nato pa so z njima povezali še vse besede iz tretjega sklopa. Tako so pregledali vse kombinacije besed iz vseh treh sklopov.

Avtorji so analizirali povzetke izbranih člankov, za kar niso uporabili nobenega posebnega programskega orodja. Tako je bila analiza natančnejša, poleg tega so lahko povzetke umestili v ustrezen kontekst. Na podlagi te analize so vse članke razdelili v pet tematskih skupin: urbanistično načrtovanje, varstvo okolja, socialna politika, mestni promet in zdravstvena politika v mestih. Teme člankov so določili na podlagi navedenega cilja raziskave, raziskovalnega vprašanja ali postavljenih hipotez. V

Slika 1: Rezultati iskanja po podatkovnih zbirkah (ilustracija: avtorji)

Slika 2: Posamezni koraki analize člankov in določanje glavnih tem (ilustracija: avtorji)

prvi fazi so analizirali članke iz vseh petih tematskih skupin. Glavna skupina je bila tista, ki je vključevala članke, neposredno povezane s prostorskim načrtovanjem. Ker so lahko članki spadali v več tematskih skupin, so avtorji posamezni članek v tematsko skupino uvrstili samo, če je izbrano temo obravnaval neposredno (ne samo obrobno, poleg drugih tem) in če je vključeval dolgoročnejši vidik (ne npr. začasnih ukrepov ob omejevanju javnega življenja zaradi pandemije). Čeprav je bila podlaga za razvrstitev v tematske skupine predvsem vsebina posameznih povzetkov, so avtorji v primeru dvoma pregledali celoten članek. Po navadi je bilo iz članka že takoj razvidno, ali obravnava širši vidik sprememb urbanistične politike. Če je vseboval samo manjšo omembo ali nejasen namig o tovrstnih spremembah, ga avtorji v izbor niso vključili.

V podatkovni zbirki Web of Science so avtorji našli 281 člankov, med katerimi so pri 31 odkrili povezavo s prostorskim načrtovanjem, pri 36 pa povezavo z varstvom okolja (slika 1). V druge tri tematske skupine so uvrstili precej manj člankov (10, 12 oziroma 22). V podatkovni zbirki Scopus so z uporabo enake kombinacije ključnih besed našli 667 člankov. Nekateri izmed njih (173) so se podvajali iz zbirke Web of Science. Preostale so razvrstili po tematskih skupinah: 57 v skupino prostorsko načrtovanje, 46 v skupino varstvo okolja, 39 v skupino socialna politika, 26 v skupino mestni promet in 15 v skupino zdravstvena politika.

Avtorji so določili dve glavni skupini člankov, pomembnih z vidika namena raziskave: članke, neposredno povezane z urbanističnim načrtovanjem, in članke, neposredno povezane z varstvom naravnega mestnega okolja. Obe skupini, ki sta bili hkrati najštevilčnejši, so nadalje analizirali, pri čemer so ugotovili, da sta bili najpogosteje obravnavana prostorsko načrtovanje in varstvo okolja. V proučeni literaturi so bila obravnavana tudi druga vprašanja, a manj obsežno, kar pomeni, da so pritegnila manj pozornosti raziskovalcev. Mogoče bodo ločeno in podrobneje analizirana v prihodnje. Podroben potek opravljene analize je predstavljen na sliki 2.

Avtorji so najprej pregledali članke, ki so neposredno obravnavali tako pandemijo kot prostorsko načrtovanje. Članke, ki teh vprašanj niso poglobljeno proučevali ali niso vsebovali priporočil za urbanistično politiko, so izločili. Izbrani članki so se razlikovali po podrobnosti predstavljenih sklepov in priporočil.

V člankih so določili naslednje tri glavne teme: urejanje javnih prostorov (upravljanje javnih prostorov, vključno z urejanjem mestnih površin, prijaznih kolesarjem in pešcem), varovanje narave in zdravja ter povezovanje prostorskega načrtovanja s konceptom 15-minutnega mesta. Opredelili so jih na podlagi vsebine analiziranih člankov, njihove možne povezave z namenom raziskave, zlasti z institucionalnim vidikom urbanističnih politik (Lityński in Hołuj, 2021), in člankov, v katerih so bile navedene teme predstavljene kot pomembne za obravnavo in-

strumentov prostorskega razvoja (Petrișor in Petrișor, 2013; Jopek, 2016; Lantitsou, 2017; Gustaffson idr., 2019; Nowak in Simon, 2022; Noworól idr., 2022). Vsaka tema je podrobneje predstavljena v naslednjem poglavju.

3 Rezultati

3.1 Urejanje javnih prostorov

Kot ugotavljajo Gallitano idr. (2021), se je zaradi pandemije COVID-19 delno spremenila povezava med mestnimi prebivalci in mestnim prostorom. Spremembe urbanistične politike bi morale na splošno biti usmerjene v zagotavljanje večje dostopnosti javnih mestnih prostorov za mestne skupnosti. Posebno vlogo pri tem ima večja razpoložljivost zelenih površin. Z uporabo javnih prostorov so se vzpostavili nekatere navade in pravni okvir, ki je uveljavljen v družbenih strukturah. Posledično vlada precejšnji družbeni in včasih tudi politični odpor proti poskusom njihovega spreminjanja, tudi proti povečanju dostopnosti na škodo nekaterih uporabnikov. Poleg tega se javni prostori v vseh svojih razsežnostih spopadajo z raznovrstnimi ovirami. Najpogostejše omejitve prostorskih struktur so družbene in gospodarske, sledijo jim naravne. Opazno je tudi, da se odnosi med ljudmi v smislu vrednosti prostora in nepremičnin spreminjajo z morebitno spremembo vrednostnega sistema, kar je povezano z blaginjo družbe, ki deluje v posamezni prostorski strukturi.

Bao in Hu (2021) opozarjata tudi na potrebo po prožni uporabi javnih prostorov, kar pomeni, da jih je treba načrtovati tako, da se lahko uporabljajo v različne namene (odvisno od potreb). Navedeno se lahko zgodi na podlagi odločitev, ki so temelj za prostorske procese, ki jih želijo tako odločevalci kot uporabniki. Ti procesi so osnova za prilagajanje javnih prostorov ali ustvarjanje novih. Omenjene odločitve lahko spodbudijo najrazličnejši dejavniki, zato imajo lahko najrazličnejše vplive na javni prostor, tako na mikroravni kot na širši, lokalni ravni. Poleg tega se lahko opredeljujoče prvine posameznega javnega prostora pomembno razlikujejo od drugih območij s podobnimi značilnostmi, kar lahko vpliva na občutljivost in prožnost javnih prostorov. Ključno vlogo v urbanističnem načrtovanju imajo razlike, ki so posledica dejavnosti različnih skupin akterjev v javnem prostoru. Buffoli idr. (2022) navajajo, da so z vidika mestnih skupnosti, ki so jih proučevali, ključne značilnosti javnih prostorov ustrezne strukturne prvine (npr. površine za sedenje) in varne delovne razmere (npr. primerna razsvetljava).

Pomen varnosti javnih prostorov so prepoznali tudi drugi avtorji (npr. Pinto idr., 2020; Talocci idr., 2022), ta problem je še zlasti prepoznan v mestih na globalnem jugu. Za uresničevanje

trenutnih zahtev so potrebna številna vlaganja v javne prostore. Z instrumenti prostorskega razvoja bi bilo treba ustvariti možnost (in včasih celo obveznost) za izvedbo teh naložb. V proučeni literaturi se močno poudarja tudi potreba po skrbi za naravne prvine v mestnem javnem prostoru, kar bi moralo biti že samo z vidika dobrega počutja prebivalcev prednostna naloga (Samuelsson idr., 2021).

Navedeno poudarja potrebo po posebnem varovanju naravnih prv in v javnem mestnem prostoru (tudi pred urbanimi pritiski). Nadaljnje pomembno vprašanje je povezano z zagotavljanjem razmer za gibanje pešcev in kolesarjev na javnih prostorih (tema je postala pomembna tudi med pandemijo COVID-19). Pandemija je izpostavila pomanjkljivosti na področju kriznega upravljanja. Ponekod so bili kot odziv na postopkovne in instrumentalne slabosti pri urejanju funkcionalnih in prostorskih struktur sprejeti radikalni ukrepi, kar je običajno pripeljalo do omejitev v delovanju javnega prometa.

V raziskavi Sarajeva so Mehanović idr. (2022) ugotovile, da ima lahko pri urejanju javnih prostorov pomembno vlogo spremljanje obsega prometa na posameznih krajih. Spremljanje prometa je praksa, ki se že vrsto let pogosto uporablja na različnih javnih površinah po svetu. Spremljanje urbaniziranih struktur ima ključno vlogo pri zagotavljanju varnosti uporabnikov in raznih storitev v mestih. Je pomembna prvina za javno upravo in upravljavce javnih prostorov, vendar je njena uporaba lahko bolj univerzalna. Po eni strani gre za optimiziran proces načrtovanja javnega prometa, ki vključuje evidentiranje gibanja vozil in potnikov, po drugi strani pa je koristno orodje za zagotavljanje kakovosti mestnih storitev. Ljudje že dolgo analizirajo promet v mestih ter na tej podlagi prilagajajo vozne rede in določajo najboljše proge javnega prevoza. Spremljanje vedenja uporabnikov na javnih prostorih je lahko v pomoč tudi pri prizadevanjih za izboljšanje prostorske strukture, načrtovanju razvoja javnih prostorov in storitev ter analizi trgov.

Pucher in Buehler (2010) poudarjata pomembno povezavo med načrtovanjem javnih prostorov in zagotavljanjem dobrih razmer za pešce in kolesarje v mestih. Žal je bila kljub organizacijskim rešitvam za to linearno infrastrukturo uporaba koles med pandemijo COVID-19 v številnih mestih po svetu omejena z upravnimi ukrepi. Omejen dostop do mestne infrastrukture za pešce in kolesarje je bil v glavnem posledica strahu pred morebitno nevarnostjo, kar je pripeljalo do merljivih in preventivnih omejitev. Poleg tega so bili na splošno ukinjeni vsi sistemi izposoje mestnih koles. Poudariti je treba, da so mesta v Evropi, ZDA in Aziji uporabljala različne pristope k reševanju te problematike. Ni dvoma, da bodo začasni ukrepi za olajšanje gibanja pešcev in kolesarjev nova izkušnja v prostorskem načrtovanju. Z ustvarjanjem dobrih razmer za delovanje prometne infrastrukture (za pešce in kolesarje) v mestu,

Preglednica 1: Ključne zahteve, povezane z načrtovanjem in upravljanjem javnih prostorov, prepoznane pri pregledu literature

1. Uporaba javnih prostorov	2. Naravne vrednote v javnem prostoru	3. Zagotavljanje varnosti v javnem prostoru	4. Preureditev tehnične infrastrukture v javnem prostoru
<ul style="list-style-type: none"> • povečanje dostopnosti javnih prostorov, tudi zelenih površin • povečanje pomena enakopravnega dostopa do javnih prostorov • zmanjšanje družbenogospodarskih in naravnih ovir • nova opredelitev vrednosti prostora kot nepremičnine in s tem povečanje njegove dostopnosti • racionalna in prožna uporaba javnih prostorov z učinkovitim prostorskim in urbanističnim načrtovanjem 	<ul style="list-style-type: none"> • varovanje naravnih virov, ki je povezano s skrbjo zanje • uporaba naravnih virov v javne namene 	<ul style="list-style-type: none"> • izboljšanje varnosti javnih prostorov z ustrezno tehnično infrastrukturo (aktivno in pasivno) • ustvarjanje varnih razmer za delo in bivanje v odprtem prostoru • učinkovito krizno upravljanje in odpornost proti nepričakovanim dogodkom • zagotavljanje varnosti uporabnikov in delovanje mestnih storitev • dobre prakse pri izboljšanju kakovosti javnih prostorov v prometno preobremenjenih mestih • potreba po prilagoditvi prostorskih predpisov notranjim in zunanjim razmeram 	<ul style="list-style-type: none"> • uporaba varnih oblikovalskih rešitev za vse uporabnike • urbana mobilnost in omejitve javnega prevoza • prometni predpisi na javnih prostorih (za pešce in kolesarje) • kolesarska infrastruktura in mestna kolesa • boljše načrtovanje javnega prevoza • postopkovne in instrumentalne slabosti pri urejanju funkcionalnih in prostorskih struktur • spremljanje prometnih tokov na izbranih lokacijah in vedenja uporabnikov na javnih prostorih

Vir: avtorji

ki upoštevajo potrebo po ohranjanju primernih razdalj med uporabniki za zagotavljanje varnosti, se lahko oblikujejo dobre prakse (sistemske rešitve), potrebne za izboljšanje kakovosti javnih prostorov v prometno preobremenjenih mestih. Fast in Guo (2021) na podlagi proučevanja Calgaryja izpostavljata potrebo po širših pločnikih, Wang (2021) pa zagovarja optimizacijo ureditve ulic.

Člankom, ki povezujejo urbanistično načrtovanje in pandemijo, je skupna tematika upravljanja javnih prostorov. Ključne zahteve, ki so v njih obravnavane, so povzete v preglednici 1. Prepoznana vprašanja niso nova v urbanističnem načrtovanju, vendar se od pandemije COVID-19 o vlogi javnih prostorov v mestih razpravlja veliko bolj in intenzivneje.

3.2 Varovanje narave in zdravja

V analiziranih delih avtorji prepoznajo raznovrstne povezave med varstvom narave (in zdravja) in prostorskim načrtovanjem. Na splošno bi morale prostorske odločitve temeljiti na želji po varstvu naravnih virov (Castro idr., 2021) in vključevati: 1. posebno oblikovanje stavb z upoštevanjem zelenih tehnologij (Kakderi idr., 2021), 2. posebno varstvo mestnih zelenih površin (Rossi idr., 2022), pri čemer morajo te prispevati k zagotavljanju funkcij, pomembnih z vidika družbene in prostorske pravičnosti (Reinwald idr., 2021), in 3. prilagoditev ob-

like novih stanovanjskih sosesk naravnemu okolju (Chen idr., 2023; Legutko-Kobus idr., 2023) ter povezovanje stanovanjske in urbanistične politike z možnostjo zmanjševanja emisij in ustvarjanja razmer za boljšo kakovost življenja v mestih (Wakely, 2022). Spennemann (2021) poudarja potrebo po izogibanju preveč podrobno zasnovanim prostorom v korist bolj naravnim (na naravi temelječim) rešitvam. Te pa morajo upoštevati potrebo po omejevanju socialnih stikov in jo vključiti v načrtovanje zelenih površin, ki lahko med zdravstvenimi krizami delujejo kot prostori za duševno in telesno rekreacijo. Karina Landman (2021) pa predlaga, da se na mesto gleda kot na družbeno-ekološki sistem. S tega vidika bi morali urbanisti pri načrtovanju prostorov upoštevati morebitne spremembe in negotovosti v prihodnje ter s tem omogočiti sobivanje in skupno evolucijo ljudi in narave.

Treba je omeniti še en vidik: neposredno povezavo med varstvom mestnih naravnih prvin in stopnjo javnega zdravja (Syal, 2021). Ta je močno odvisna od tega, koliko so v mestu naravne prvine prisotne in zaščitene. Na podlagi primera italijanskih mest Pinto idr. (2020) prepoznajo potrebo po vključevanju zahtev glede zdravstvene varnosti v razprave o oblikovanju mestne krajine. Talocci idr. (2022) poudarjajo, da je prav pandemija COVID-19 pokazala, da imajo urbanistične smernice (npr. za razdalje med stavbami in smernice glede gostote pozidave) posebne posledice za zdravje, ki lahko celo

Preglednica 2: Ključna področja in povezave med prostorskim načrtovanjem, zdravjem in varstvom okolja, opredeljeni pri pregledu literature

1. Varovanje naravnega okolja	2. Sodobno urbanistično načrtovanje	3. Varovanje naravnih virov in javno zdravje	4. Prostorske zahteve po pandemiji
<ul style="list-style-type: none"> • krepitev povezave med varstvenimi ukrepi in izvajanjem prostorske politike (načrtovalskih in strateških študij) • varovanje mestnih zelenih površin pred čezmerno zazidavo in uporabo • pravična uporaba javnih zelenih prostorov • proekološko razmišljanje v prostorskem načrtovanju 	<ul style="list-style-type: none"> • uporaba zelenih tehnologij pri oblikovanju stanovanj (zmanjšanje porabe materialov in energije) • uvedba zelene infrastrukture v urbanistično načrtovanje za izboljšanje zdravja in družbene blaginje • sodobno oblikovanje stanovanjskih sosesk ob upoštevanju morebitnih kriz (pandemij, podnebnih sprememb) • krepitev vloge sodelovanja javnosti in aktivnosti od spodaj navzgor pri prostorskem načrtovanju, ob upoštevanju varstva naravnega okolja 	<ul style="list-style-type: none"> • pomen kakovosti človekovega bivalnega okolja (boljša odpornost proti krizam) • vključevanje zahtev glede zdravstvene varnosti v oblikovanje mestne krajine • mesto kot družbeno-ekološki sistem; upoštevanje potrebe po spremembah kot podlage za sobivanje ljudi in narave • povezava med stanovanjsko in urbanistično politiko, zmanjševanje emisij in izboljšanje kakovosti življenja v mestih 	<ul style="list-style-type: none"> • varovanje naravnih virov v mestih za preprečevanje intenzivne zazidave • razvoj zelenih mestnih površin, potrebnih za oblikovanje javnih odprtih prostorov • upoštevanje povezave med varstvom narave ter bivalnimi, zdravstvenimi in varnostnimi standardi na območjih intenzivne urbanizacije • vključevanje varstva narave (biološko aktivnih območij) v lokalno urbanistično zakonodaja • izboljšanje upravljanja in rabe prostora za zagotavljanje dostopnosti zdravstvenih storitev

Vir: avtorji

povzročijo različna tveganja za bolezni za različne prebivalce mest (to ne velja samo za nedavno pandemijo). Marregi in Lazzarini (2022) ugotavljata še povezavo med zdravjem in urbanističnim načrtovanjem. Bar idr. (2021) ter Ferrini in Gori (2021) pa poudarjajo, da bi se z uvedbo zelene infrastrukture v urbanistično načrtovanje dolgoročno izboljšala zdravje in družbena blaginja.

Na podlagi vseh navedenih povezav med prostorskim načrtovanjem, zdravjem in varstvom okolja so avtorji opredelili več ključnih področij. Ta so povzeta v preglednici 2.

Pregled literature je pokazal jasen paradigmatični premik v prostorskem načrtovanju. Zaradi okoliščin, povezanih s pandemijo COVID-19, so se nedvomno okrepile razprave o varstvu narave v mestih (in njegovi povezavi z zdravstvenimi potrebami). Osredotočanje zgolj na določanje slabosti, omejitev in težav na področju varovanja narave in zdravja pa danes ni več dovolj. Za ohranjanje in zaščito razpoložljivega prostora je treba vplivati na celoten gospodarski sistem posamezne države. Pri izvajanju prostorske politike je treba upoštevati tako gospodarske in politične vidike ter varstvo posameznih naravnih prvin kot negativne zunanje dejavnike, tudi ekološke.

3.3 Povezovanje prostorskega načrtovanja s konceptom 15-minutnega mesta

Povezava med prostorskim načrtovanjem in konceptom 15-minutnih mest je v proučeni literaturi obsežno analizirana (npr. Noworól idr., 2022; Pozoukidou in Angelidou, 2022; Sharifi idr., 2023). Pri pregledu literature so se avtorji osredotočili na dela, v katerih je omenjeni koncept neposredno povezan s prostorskim načrtovanjem. Logan idr. (2022) so pri utemeljevanju veljavnosti tega koncepta predstavili argumente, ki so pomembni z vidika prostorskega načrtovanja in omogočajo uvedbo nekaterih omejitev pri gradnji. Te se v glavnem nanašajo na zmanjšanje neenakosti med prebivalci. Khavarian-Garmsir idr. (2023) v uresničevanju koncepta 15-minutnega mesta vidijo družbene in okoljske koristi ter podlago za krepitev načrtovalske prožnosti. Hkrati nekateri raziskovalci opažajo pomembne ovire za uvedbo tega koncepta, zlasti fizični determinizem in uporabo preveč univerzalnih pristopov (Sharifi, 2019; Barbarossa, 2020; Moreno idr., 2021; Sharifi idr., 2021).

Težave, povezane s socialnimi razlikami, prepoznava tudi Guzman idr. (2021), ki prostorsko načrtovanje vidijo kot orodje za odpravo morebitnih neenakosti. Neučinkovito prostorsko načrtovanje ima lahko več negativnih posledic, kot so povečana gostota zazidave, onesnaževanje in prometni zastoji. Prostor daje hkrati podlago za dinamični funkcionalni sistem

Preglednica 3: Ključni izsledki v zvezi z uresničevanjem koncepta 15-minutnega mesta v prostorskem načrtovanju, opredeljeni pri pregledu literature

1. Koristi uresničevanja koncepta 15-minutnega mesta in ovire za njegovo uvedbo	2. Dinamika mestnega razvoja	3. Javni prostor: možnost za konflikte	4. Vpliv pandemije na 15-minutno mesto
<ul style="list-style-type: none"> • krepitev prožnosti prostorskega načrtovanja • zmanjšanje stroškov (vključno s stroški vzdrževanja tehnične infrastrukture in časom, ki bi ga izgubili zaradi potovanja na večjih razdaljah) • uporaba preveč univerzalnih pristopov, ki jih je v praksi težko izvajati (univerzalnost predlaganih domnev je potrebna zaradi raznovrstnosti funkcionalnih in prostorskih struktur) • zunanje posledice uvedbe koncepta (zlasti stroški) pogosto niso prepoznane 	<ul style="list-style-type: none"> • razumevanje pomena kakovosti bivalnega okolja (dostopnosti in notranje mobilnosti) med uporabniki prostora • razvoj mesta v skladu z dejanskimi potrebami (upoštevanje varnosti v širšem pomenu, vključno z vojaško varnostjo) • krepitev razprav o konceptu 15-minutnega mesta v primeru pandemije in njenih vplivov na celostno urbanistično načrtovanje (prilagajanje koncepta novim izzivom) • okrepitev urbanističnih prizadevanj za uvedbo koncepta 15-minutnega mesta 	<ul style="list-style-type: none"> • prostorsko načrtovanje kot orodje za odpravo neenakosti pri dostopu do odprtih prostorov • upravljanje prostora ima lahko negativne posledice (npr. prenatrpanost in onesnaženost prostorov ter prometni zastoji). • konflikti zaradi različnih potreb in ciljev uporabnikov javnih prostorov (razlike v zaznanih potrebah) • vpliv družbenih, gospodarskih, okoljskih in kulturnih procesov na oblikovanje javnega prostora 	<ul style="list-style-type: none"> • 15-minutno mesto kot osnova za uvedbo omejitev pri gradnji, novo opredelitev funkcij v mestu in povečanje prožnosti prostorskega načrtovanja • argumenti, ki podpirajo uvedbo omejitev v prostorskem razvoju (čezmerna zazidava lahko poveča neenakosti med prebivalci, npr. z vidika dostopa do javnih dobrin).

Vir: avtorji

na posameznem območju. Avtorji zato menijo, da bi bilo treba na nekaterih področjih okrepiti načrtovalska prizadevanja za uvedbo modela 15-minutnih mest. Ta področja so predstavljena v preglednici 3.

Pinto idr. (2020) so koncept 15-minutnega mesta analizirali na primeru Milana in predlagali, da bi bilo treba nekatere funkcije mestnih območij na novo opredeliti. Javni prostor v 15-minutnem mestu je lahko tudi pomemben vir konfliktov med skupinami uporabnikov ali skupnostmi, saj ni samo rezultat urbanističnih aktivnosti, ampak tudi kraj, na katerem nastajajo razni zunanji učinki, koristi in stroški, povezani z družbenimi, gospodarskimi, okoljskimi in kulturnimi procesi (Hołuj, 2021; Hołuj idr., 2022).

Koncept 15-minutnih mest je bil med pandemijo deležen velike pozornosti. Izhodišča, ki se lahko prenesejo na področje prostorskega načrtovanja, so se nanašala na obravnavo omejenega koncepta kot podlage za uvedbo omejitev gradnje na posameznih območjih in povečanje prožnosti prostorskega načrtovanja ter potrebo po novi opredelitvi funkcij v nekaterih mestih.

4 Razprava: kako je pandemija spremenila pristop k urbanističnemu načrtovanju?

Opredeljene smeri razprav je mogoče povezati s predhodno ugotovljenimi ključnimi vprašanji splošne razprave o prostorskem načrtovanju. Članki, ki so celovito obravnavali pandemijo COVID-19 in prostorska vprašanja, niso ustvarili enotnega močnega toka v razpravah (zlasti z dolgoročnega vidika). So pa dopolnili in okrepili nekatere smeri, ki so bile že predstavljene v literaturi s tega področja, a so pred pandemijo veljale za manj pomembne.

To se nanaša predvsem na povezavo med prostorskim načrtovanjem in podnebnimi spremembami (Norman, 2022; Nowak idr., 2023). Med obravnavami temami je izstopalo zlasti ohranjanje narave v okviru urbanističnega načrtovanja (Bar idr., 2021; Rossi idr., 2022). Članki, objavljeni med pandemijo, so okrepili zahteve po varovanju zelenih površin v mestih in uporabi zelenih tehnologij (Kakderi idr., 2021). Tisti, ki so obravnavali varstvo narave v okviru urbanističnega načrtovanja z vidika pandemije, so se večinoma osredotočali na zdravje ali ohranjanje narave za zagotavljanje boljših razmer za zdravje (Castro idr., 2021; Chen idr., 2023; Khavarian-Garmsir idr., 2023; Legutko-Kobus idr., 2023). Utemeljevanje potrebe po zaščiti naravnih vrednot v mestih je bilo tako večplastno, nekateri avtorji pa so v tem okviru opozarjali tudi na potrebo po odzivu na podnebne spremembe (Khavarian idr., 2023).

Drugo pomembno vprašanje v splošni razpravi o prostorskem načrtovanju se je nanašalo na usklajevanje prostorskega načrtovanja (in njegovih instrumentov) s področji razvoja (Guzman idr., 2021). S pandemijo COVID-19 je postala jasna potreba po ohranjanju povezave med prostorskim načrtovanjem in cilji varovanja zdravja. Varovanje zdravja je bilo v analiziranih člankih referenčna točka za spremembe, povezane s širšim ohranjanjem narave. Opredeljena tema pa je še širša, kar je razvidno iz člankov, ki so analizirali povezavo med uporabo posameznih urbanističnih parametrov (npr. gostoto zazidave) in zdravjem prebivalcev (Talocci idr., 2022).

Večina analiziranih člankov je prispevala k razpravi o prilagajanju instrumentov prostorskega razvoja trenutnim izzivom, pri čemer po navadi niso bili obravnavni konkretni instrumenti, ampak so avtorji zgolj predpostavili (z vidika proučevanih tem), da bi bilo treba uvesti nekatere spremembe (Pucher in Buehler, 2010; Bao in Hu, 2021; Gallitano idr., 2021). Instrumente prostorskega razvoja je mogoče razvrstiti na različne načine, ključno pa je razlikovanje med strateškimi in ureditvenimi instrumenti (Oliveira idr., 2018). V večini držav najpogosteje vključujejo lokalne prostorske načrte, ki so pravno zavezujoči.

Taki prostorski načrti praviloma (ob upoštevanju natančnih razlik med državami) opredeljujejo območja zazidave in smernice za rabo zemljišč (višino stavb, gostoto zazidave itd.). Strožje omejitve glede rabe zemljišč morajo biti dobro utemeljene (Nowak idr., 2021). V povezavi s temami, opredeljenimi v pregledanih člankih, je pri tem mogoče prepoznati dva možna pristopa: utemeljevanje omejitev v konkretnih načrtih in predstavitev podlag za razširitev obsega rešitev v ureditvenih prostorskih načrtih.

Prvi pristop lahko vključuje navedbo potrebe po posebnem varstvu javnih prostorov in s tem povezano utemeljitev uvedbe širših omejitev prostorskega razvoja na opredeljenih območjih, utemeljitev okrepljenega varstva naravnih dobrin v mestih in utemeljitev omejitev rabe zemljišč zaradi uvedbe koncepta 15-minutnega mesta (delno ali v celoti). Pri drugem pristopu se utemeljujejo nestandardne vsebinske rešitve ureditvenih instrumentov, ki lahko vključujejo obsežne smernice za razvoj javnih prostorov (veliko širše od preprostega coniranja ali standardnih smernic) in smernice za uporabo zelenih tehnologij pri gradnji objektov, ki na novo opredeljujejo izbrane mestne funkcije v povezavi z oblikovanjem 15-minutnih mest.

Razprave o urbanističnem načrtovanju med pandemijo je mogoče razdeliti na razprave o prostorskih konfliktih, razprave o vlogi zakonodaje v prostorskem načrtovanju in primerjavah nacionalnih prostorskih načrtovalskih sistemov ter razprave o povezavi med prostorskim načrtovanjem in podnebnimi izzivi.

Okrepljeno utemeljevanje omejitev na področju urejanja prostora (v zvezi z varstvom javnih prostorov in upoštevanjem zdravstvenih smernic pri načrtovanju) je pomembno z vidika razprav o prostorskih konfliktih (Bromley, 2010; Bergstrom idr., 2013; Hersperger idr., 2015; Papamichail, 2019). Varovanje zdravja in posledice tega so bili v literaturi do zdaj razmeroma redko obravnavani. Zamisli, ki izhajajo iz razprav o pandemiji, vplivajo tudi na razumevanje prostorske zakonodaje (Buitelaar in Sorel, 2010; Gielen in Tazan-Kok, 2010; Moroni idr., 2020). Primer pandemije COVID-19 je pokazal, da je treba povečati prožnost načrtovanja in pravne rešitve prilagoditi novim izzivom, tudi tehnološkim. Pozornost bi bilo treba nameniti primerjavam nacionalnih načrtovalskih sistemov. Upoštevati bi bilo treba tudi zdravstvo, varstvo javnih prostorov in oblikovanje 15-minutnih mest (ter institucionalne odzive na te izzive po državah). Izsledki razprav o prostorskem načrtovanju med pandemijo so močno povezani z razpravami o povezavi med prostorskim načrtovanjem in varstvom podnebja.

5 Sklep

Pandemija COVID-19 ni prinesla revolucionarnih rešitev za prostorsko politiko, saj se v znanstvenih razpravah že več let ponavljajo isti koncepti in zahteve. Razkrila pa je pomen družbenih in okoljskih neenakosti ter razlike med političnimi in družbenimi sistemi glede uvedenih omejitev. Avtorji so z analizo objavljenih razprav zbrali več ugotovitev. V literaturi se veliko večji pomen kot pred pandemijo pripisuje upravljanju javnih prostorov. Javno okolje je edinstveno področje in omogoča dostop do mnogih javnih storitev, ki so ključne za prostorski in gospodarski razvoj mest.

Podoben pomen se pripisuje tudi varstvu narave (zlasti zelenih površin) v mestih. V večini držav morajo biti prostorske rešitve ustrezno utemeljene, zlasti tiste, ki vsebujejo omejitve. Tako se po pandemiji take omejitve veliko bolj utemeljujejo z zdravstvenimi razlogi, kar omogoča širše povezovanje razvojnih politik (tudi zdravstvenih in prostorskih). Pri obravnavi koncepta 15-minutnih mest pa se razprave po navadi osredotočajo na drugačno opredelitev mestnih funkcij in prožnejše načrtovanje (Khavarian-Garmsir idr., 2023).

Ključni prispevek tega članka je povezava razprav o pandemiji z izbranimi vidiki urbanističnega načrtovanja. Pomembna omejitev raziskave je bilo to, da so bili v zvezi s prostorskimi zahtevami, povezanimi s pandemijo, redko neposredno obravnavani institucionalni in pravni vidiki urbanističnega načrtovanja. Dodatna ovira so bile razlike med nacionalnimi načrtovalskimi sistemi (Nowak idr., 2023). V članku so avtorji kljub temu opredelili pomembna izhodišča, ki bi morala biti del razprav o institucionalnih vidikih urbanističnega načrtovanja.

Oblikovane smernice bi morale biti prilagojene posebnostim nacionalnih sistemov. V zvezi s prvim raziskovalnim vprašanjem se ključne teme v literaturi nanašajo na okrepljeno varstvo mestnega prostora. To je razvidno iz podrobne obravnave treh medsebojno povezanih področij: varstva javnih prostorov, varstva narave v mestih in uresničevanja koncepta 15-minutnega mesta. Treba bi jih bilo pretvoriti v vrednote, ki so zaščitene s pravnimi in institucionalnimi prostorskimi instrumenti ter vključene v predpise (npr. urbanističnih načrtih). V zvezi z drugim raziskovalnim vprašanjem pa članki, povezani s pandemijo, potrjujejo in dopolnjujejo izsledke prejšnjih razprav.

V prihodnjih raziskavah bo pandemija COVID-19 veliko manj pomembna, vendar zgoraj navedeni vprašanji ostajata ključni. Bolj poglobljeno bi bilo treba analizirati zlasti vključevanje zdravstvenih ciljev v urbanistično politiko ter prilagajanje urbanističnih načrtov novim izzivom, s poudarkom na prožnosti pri načrtovanju, ponovni opredelitvi funkcij vključevanju posebnih tehnoloških in okoljskih smernic v načrte.

.....
Maciej J. Nowak

Oddelek za nepremičnine, Ekonomska fakulteta, Zahodnopomorjanska tehnična univerza, Szczecin, Poljska
E-naslov: maciej.nowak@zut.edu.pl

Paulina Legutko-Kobus

Oddelek za javno politiko, Ekonomska šola v Varšavi (SGH), Varšava, Poljska
E-naslov: plegut@sgh.waw.pl

Ayyoob Sharifi

Inštitut IDEC ter Izobraževalna in raziskovalna mreža za mir in trajnostni razvoj (NERPS), Univerza v Hirošimi, Higaši-Hirošima, Hirošima, Japonska
E-naslov: sharifi@hiroshima-u.ac.jp

Amir Reza Khavarian-Garmsir

Oddelek za geografijo in urbanizem, Fakulteta za geografske vede in načrtovanje, Univerza v Isfahanu, Isfahan, Iran
E-naslov: amir.khavarian@yahoo.com

Artur Hołuj

Oddelek za upravljanje prostora, Fakulteta za ekonomijo in javno upravo, Ekonomska univerza v Krakovu, Krakov, Poljska
E-naslov: holuja@uek.krakow.pl

Zahvala

Članek je bil financiran s subvencijo, ki jo je Ekonomska univerza v Krakovu prejela za projekt št. 050/GGG/2022/POT.

Viri in literatura

- Amdaoud, M., Arcuri, G., Levratto, N., Succurro, M., in Costanzo, D. (2020): *Geography of COVID-19 outbreak and first policy answers in European regions and cities*. Tehnično poročilo. Bruselj, ESPON.
- Banai, R. (2020): Pandemic and the planning of resilient cities and regions. *Cities*, 106, 102929. doi:10.1016/j.cities.2020.102929
- Bao, L., in Hu, D. (2021): Reflections on the design of urban community and residential buildings in China in the post-epidemic era. *Festival dell'Architettura Magazine*, 52–53, 120–126.
- Bar, S., Parida, B. R., Mandal, S. P., Pandey, A. C., Kumar, N., in Mishra, B. (2021): Impacts of partial to complete COVID-19 lockdown on NO₂ and PM_{2.5} levels in major urban cities of Europe and USA. *Cities*, 117, 103308. doi:10.1016/j.cities.2021.103308
- Barbarossa, L. (2020): The post pandemic city: Challenges and opportunities for a non-motorized urban environment. An overview of Italian cases. *Sustainability*, 12(17), 7172. doi:10.3390/su1217
- Batty, M., Clifton, J., Tyler, P., in Wan, L. (2022): The post-Covid city. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 15(3), 447–457. doi:10.1093/cjres/rsac041
- Bergstrom, J. C., Goetz, S. J., in Shortle, J. S. (2013): *Land use problems and conflicts: Causes, consequences and solutions*. New York, Routledge.
- Bromley, D. W. (2010): Property rights and land use conflicts: reconciling myth and reality. V: Johnston, R. J., in Swallow, S. K. (ur.): *Economics and contemporary land use policy*, 64–78. New York, Routledge. doi:10.4324/9781936331659-10
- Buffoli, M., Mangili, S., Capolongo, S., in Brambilla, A. (2022): Explorative study on urban public space renovation during COVID-19: Test of a visual web-based survey about the city of Saint German En Laye, France. *Sustainability*, 14(19), 12489. doi:10.3390/su141912489
- Buitelaar, E., in Sorel, N. (2010): Between the rule of law and the quest for control: Legal certainty in the Dutch planning system. *Land Use Policy*, 27(3), 983–989. doi:10.1016/j.landusepol.2010.01.002
- Castro, G. A. I., in López, R. L. J. (2021): Sustainability and resilience of emerging cities in times of COVID-19. *Sustainability*, 13(16), 9480. doi:10.3390/su13169480
- Champlin, C., Sirenko, M., in Comes, T. (2023): Measuring social resilience in cities: An exploratory spatio-temporal analysis of activity routines in urban spaces during Covid-19. *Cities*, 135, 104220. doi:10.1016/j.cities.2023.104220
- Chen, Q., Sun, Z., in Li, W. (2023): Effects of COVID-19 on residential planning and design: A scientometric analysis. *Sustainability*, 15(3), 2823. doi: 10.3390/su15032823
- Cole, H. V. S., Anguelovski, I., Baró, F., García-Lamarca, M., Kotsila, P., Pérez Del Pulgar, C., idr. (2021): The COVID-19 pandemic: Power and privilege, gentrification, and urban environmental justice in the Global North. *Cities & Health*, 5(Supplement 1), 1–5. doi:10.1080/23748834.2020.1785176
- Fast, V., in Guo, J. (2021): Putting pedestrians first: Sidewalk infrastructures, width patterns and COVID-19. *GI Forum*, 1, 242–250. doi:10.1553/giscience2021_02_s242
- Ferrini, F., in Gori, A. (2021): Cities after Covid-19: How trees and green infrastructures can help shaping a sustainable future. *Ri-Vista. Research for Landscape Architecture*, 19(1), 182–191. doi:10.13128/RV-8553.
- Florida, R., in Pedigo, S. (2020): *How our cities can reopen after the COVID-19 pandemic*. Dostopno na: <https://www.brookings.edu/articles/how-our-cities-can-reopen-after-the-covid-19-pandemic/> (sneto 9. 3. 2024).

- Gallitano, G., Leone, M., in Lotta, F. (2021): Accessibilità post-pandemia: riflessioni sullo spazio pubblico. *Ri-Vista. Ricerche Per La Progettazione Del Paesaggio*, 19(1), 242–255. doi:10.36253/rv-10294
- Gielen, D. M., in Tasan-Kok, T. (2010): Flexibility in planning and the consequences for public-value capturing in UK, Spain and the Netherlands. *European Planning Studies*, 18(7), 1097–1131. doi:10.1080/09654311003744191
- Grum, B., in Kopal Grum, D. (2023): Urban resilience and sustainability in the perspective of global consequences of COVID-19 pandemic and war in Ukraine: A systematic review. *Sustainability*, 15(2), 1459. doi:10.3390/su15021459
- Gustafsson, S., Hermelin, B., in Smas, L. (2019): Integrating environmental sustainability into strategic spatial planning: The importance of management. *Journal of Environmental Planning and Management*, 62(8), 1321–1338. doi:10.1080/09640568.2018.1495620
- Guzman, L. A., Arellana, J., Oviedo, D., in Moncada Aristizábal, C. A. (2021): COVID-19, Activity and mobility patterns in Bogotá. Are we ready for a “15-minute city”? *Travel Behaviour and Society*, 24, 245–256. doi:10.1016/j.tbs.2021.04.008
- Hersperger, A. M., Iloja, C., Steiner, F., in Tudor, C. A. (2015): Comprehensive consideration of conflicts in the land-use planning process: A conceptual contribution. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 10(4), 5–13.
- Hołuj, A. (2021): Externalities in the light of selected spatial economy issues-contribution to the discussion. *European Research Studies*, 24(1), 3–21. doi: 10.35808/ersj/1947
- Hołuj, A., Alexandru, D. E., in Zotić, V. (2022): Spatial externalities – A contribution to identifying a network of relationships. Insights from Poland and Romania. *Journal of Settlements & Spatial Planning*, special issue, 2022(10), 51–64. doi:10.24193/JSSPSI.06.CSPTER
- Hołuj, A., in Zawilińska, B. (2013): Planning documents issued in Poland at the municipal level. Example of the Krakow Metropolitan Area. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, 4(1), 122–124.
- Jopek, D. (2016): Public space as a principle of the city planning. *Przestrzeń i Forma*, 28, 181–194. doi:10.21005/pif.2016.28.C-03
- Kakderi, C., Komninos, N., Panori, A., in Oikonomaki, E. (2021): Next city: Learning from cities during COVID-19 to tackle climate change. *Sustainability*, 13(6), 3158. doi:10.3390/su13063158
- Khavarian-Garmsir, A. R., Sharifi, A., Hajian Hossein Abadi, M., in Moradi, Z. (2023): From garden city to 15-minute city: A historical perspective and critical assessment. *Land*, 12(2), 512. doi:10.3390/land12020512
- Kunzmann, K. R. (2020): Smart cities after Covid-19: Ten narratives. *disP – The Planning Review*, 56(2), 20–31. doi:10.1080/02513625.2020.1794120
- Landman, K. (2021): Rapidly changing cities: Working with socio-ecological systems to facilitate transformation. *Urban Planning*, 6(2), 139–142. doi:10.17645/up.v6i2.4472
- Lantitsou, K. (2017): Eco-development and environmental spatial planning. *Fresenius Environmental Bulletin*, 26(2), 1291–1300.
- Legutko-Kobus, P., Nowak, M., Petrisor, A.-I., Bărbulescu, D., Craciun, C., in Gârjoabă, A.-I. (2023): Protection of environmental and natural values of urban areas against investment pressure: A case study of Romania and Poland. *Land*, 12(1), 245. doi:10.3390/land12010245
- Lityński, P., in Hołuj, A. (2021): Macroeconomic perspective on urban sprawl: A multidimensional approach in Poland. *Land*, 10(2), 116. doi:10.3390/land10020116
- Logan, T. M., Hobbs, M. H., Conrow, L. C., Reid, N. L., Young, R. A., in Anderson, M. J. (2022): The X-minute city: Measuring the 10, 15, 20-minute city and an evaluation of its use for sustainable urban design. *Cities*, 131, 103924. doi:10.1016/j.cities.2022.103924
- Mareggi, M., in Lazzarini, L. (2022): Cities reacting to health outbreaks: a challenge for urban planning, from the modern age to the global pandemic. *Archivio Di Studi Urbani E Regionali*, 134, 52–73. doi:10.3280/asur2022-134003
- Mehanović, D., Zejnilović, E., Husukić, E., in Mašetić, Z. (2022): Prediction of human movement in open public spaces: Case study of Sarajevo. *Traitement du Signal*, 39(2), 399–406. doi:10.18280/ts.390201.
- Moreno, C., Allam, Z., Chabaud, D., Gall, C., in Pratlong, F. (2021): Introducing the “15-minute city”, Sustainability, resilience and place identity in future post-pandemic cities. *Smart Cities*, 4(1), 93–111. doi:10.3390/smartcities4010006
- Moroni, S., Buitelaar, E., Sorel, N., in Cozzolino, S. (2020): Simple planning rules for complex urban problems: Toward legal certainty for spatial flexibility. *Journal of Planning Education and Research*, 40(3), 320–331. doi:10.1177/0739456X18774122
- Norman, B. (2022): *Urban planning for climate change*. London, Taylor & Francis. doi:10.4324/9780367486006
- Nowak, M. J., Lozynsky, R. M., in Pantyley, V. (2021): Local spatial policy in Ukraine and Poland. *Studia z Polityki Publicznej*, 8(3), 11–27. doi:10.33119/KSzPP/2021.3.1
- Nowak, M., Petrisor, A.-I., Mitrea, A., Kovács, K. F., Lukstina, G., Jürgenšon, E., idr. (2022): The role of spatial plans adopted at the local level in the spatial planning systems of central and eastern European countries. *Land*, 11(9), 1599. doi:10.3390/land11091599
- Nowak, M., in Śleszyński, P. (2023): Climate protection in spatial policy instruments, opportunities and barriers: The case study of Poland. V: Chatterjee, U., Shaw, R., Bhunia G. S., Setiawati, M. D., in Banerjee, S. (ur.): *Climate change, community response and resilience*, 419–431. Amsterdam, Elsevier. doi:10.1016/B978-0-443-18707-0.00022-9
- Nowak, M. J., Mitrea, A., Lukstina, G., Petrisor, A. I., Kovács, K. F., Simionova, V., idr. (2023): *Spatial planning systems in central and eastern European countries: Review and comparison of selected issues*. Cham, Springer. doi:10.1007/978-3-031-42722-0
- Nowak, M. J., in Simon, K. (2022): Kierunki polityki przestrzennej miast w Polsce a pandemia SARS-CoV-2. Perspektywa medyczna i przestrzenna. *Studia z Polityki Publicznej*, 9(3), 29–45. doi: 10.33119/KSzPP/2022.4.2
- Noworól, A., Kopyciński, P., Hałat, P., Salamon, J., in Hołuj, A. (2022): The 15-minute city – The geographical proximity of services in Krakow. *Sustainability*, 14(12), 7103. doi:10.3390/su14127103.
- Obeng-Odoom, F. (2019): The intellectual marginalisation of Africa. *African Identities*, 17(34), 211–224. doi:10.1080/14725843.2019.1667223
- OECD (2017): *The governance of land use in OECD countries: Policy analysis and recommendations*. Pariz, OECD Publishing. doi:10.1787/9789264268609-en
- OECD (2020): *Cities policy responses (= OECD policy responses to coronavirus (COVID-19))*. Pariz, OECD Publishing. doi:10.1787/5b0fd8bcd-en
- Oliveira, E., Tobias, S., in Hersperger, A. M. (2018): Can strategic spatial planning contribute to land degradation reduction in urban regions? State of the art and future research. *Sustainability*, 10(4), 949. doi:10.3390/su10040949
- Ondrejčka, V., Ladzińska, Z., Finka, M., Bałoga, M., in Husár, M. (2020): Spatial planning tools as a key element for implementation of the strategy for an integrated governance system of historical built areas within the central Europe region. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 960(2), 022088. doi:10.1088/1757-899X/960/2/022088

- Papamichail, T. (2019): *Spatial synergies – Synergies between formal and informal planning as a key concept towards spatial conflicts – The case of tourism-oriented railway development in the Peloponnese*. Doktorska disertacija. Zürich, ETH Zurich. doi:10.3929/ethz-b-000375705
- Petrișor, A. I., in Petrișor, L. E. (2013): The shifting relationship between urban and spatial planning and the protection of the environment: Romania as a case study. *Present Environment and Sustainable Development*, 7(1), 268–276.
- Pinto, M. R., Viola, S., Fabbricatti, K., in Pacifico, M. G. (2020): Adaptive reuse process of the historic urban landscape post-Covid-19. The potential of the inner areas for a “new normal”. *Vitruvio*, 5(2), 87. doi:10.4995/vitruvio-ijats.2020.14521
- Pozoukidou, G., in Angelidou, M. (2022): Urban planning in the 15-minute city: Revisited under sustainable and smart city developments until 2030. *Smart Cities*, 5(4), 1356–1375. doi:10.3390/smartcities5040069
- Pucher, J., in Buehler, R. (2010): Walking and cycling for healthy cities. *Built Environment*, 36(4), 391–414. doi:10.2148/benv.36.4.391
- Reinwald, F., Haluza, D., Pitha, U., in Stangl, R. (2021): Urban green infrastructure and green open spaces: An issue of social fairness in times of COVID-19 crisis. *Sustainability*, 13(19), 10606. doi:10.3390/su131910606
- Rossi, L., Menconi, M. E., Grohmann, D., Brunori, A., in Nowak, D. J. (2022): Urban planning insights from tree inventories and their regulating ecosystem services assessment. *Sustainability*, 14(3), 1684. doi:10.3390/su14031684
- Rozas-Vásquez, D., Fürst, C., Geneletti, D., in Almendra, O. (2018): Integration of ecosystem services in strategic environmental assessment across spatial planning scales. *Land Use Policy*, 71, 303–310. doi:10.1016/j.landusepol.2017.12.015
- Samuelsson, K., Barthel, S., Giusti, M., in Hartig, T. (2021): Visiting nearby natural settings supported wellbeing during Sweden’s “soft-touch” pandemic restrictions. *Landscape and Urban Planning*, 214, 104176. doi:10.1016/j.landurbplan.2021.104176
- Sharifi, A. (2019): Resilient urban forms: A review of literature on streets and street networks. *Building and Environment*, 147, 171–187. doi:10.1016/j.buildenv.2018.09.040
- Sharifi, A., in Khavarian-Garmsir, A. R. (2020): The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Science of The Total Environment*, 749, 142391. doi:10.1016/j.scitotenv.2020.142391
- Sharifi, A., Khavarian-Garmsir, A. R., Allam, Z., in Asadzadeh, A. (2023): Progress and prospects in planning: A bibliometric review of literature in urban studies and regional and urban planning, 1956–2022. *Progress in Planning*, 173, 100740.
- Sharifi, A., Khavarian-Garmsir, A. R., in Kummitha, R. K. R. (2021): Contributions of smart city solutions and technologies to resilience against the COVID-19 pandemic: A literature review. *Sustainability*, 13(14), 8018. doi:10.3390/su13148018
- Śleszyński, P., Khavarian-Garmsir, A. R., Nowak, M., Legutko-Kobus, P., Abadi, M. H. H., in Nasiri, N. A. (2023): COVID-19 spatial policy: A comparative review of urban policies in the European Union and the Middle East. *Sustainability*, 15(3), 2286. doi:10.1016/j.progress.2023.100740
- Śleszyński, P., Legutko-Kobus, P., Rosenberg, M., Pantyley, V., in Nowak, M. J. (2022): Assessing urban policies in a COVID-19 world. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(9), 5322. doi:10.3390/ijerph19095322
- Spennemann, D. H. R. (2021): Exercising under COVID-2x: Conceptualizing future green spaces in Australia’s neighborhoods. *Urban Science*, 5(4), 93. doi:10.3390/urbansci5040093
- Stoeglehner, G., in Abart-Heriszt, L. (2022): Integrated spatial and energy planning in Styria – A role model for local and regional energy transition and climate protection policies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 165, 112587. doi:10.1016/j.rser.2022.112587
- Syal, S. (2021): Learning from pandemics: Applying resilience thinking to identify priorities for planning urban settlements. *Journal of Urban Management*, 10(3), 205–217. doi:10.1016/j.jjum.2021.05.004
- Talocci, G., Brown, D., in Yacobi, H. (2022): The biogeopolitics of cities: A critical enquiry across Jerusalem, Phnom Penh, Toronto. *Planning Perspectives*, 37(1), 169–189. doi:10.1080/02665433.2021.2019608
- Wakely, P. (2022): Sustainable urban housing policies in the era of post-covid climate change mitigation. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 14(1), 416–424. doi:10.1080/19463138.2022.2055298
- Wang, J. (2021): Vision of China’s future urban construction reform: In the perspective of comprehensive prevention and control for multi disasters. *Sustainable Cities and Society*, 64, 102511. doi:10.1016/j.scs.2020.102511